הלכות תפילות המנחה

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן רלב – הלכות מנחה

א מה שיש נוהגים שמתפללים תפלת מנחה מקוצרת, בלי חזרת השליח צבור, אין מנהג זה נכון לפי ההלכה, וחובה לבטלו. אולם אם יש מנין מצומצם, ומתוך העשרה ישנם כמה אנשים שאינם מהוגנים, שלא יטו אוזן קשבת לשמוע את חזרת השליח צבור, ולענות אמן, יש להעדיף באופן כזה להתפלל תפלת שמונה עשרה אחת, בין בשחרית ובין במנחה. וכשיש שם מנין של יראי שמים, ומכל שכן כשיש שם מספר גדול, שלא ייבצר שיש עשרה המכוונים לפחות בסוף הברכות של החזרה, חובה להתפלל מנחה עם החזרה, וחלילה להקל. ולכן חובה קדושה מוטלת על ראשי הישיבות לבטל מה שנהגו באיזה ישיבות, לדלג על חזרת השליח צבור, ולהחזיר עטרה ליושנה ולהנהיג חזרת השליח צבור, כתקנת גאוני ישראל, ויעמדו על המשמר וישגיחו שהקהל יטו אוזן קשבת לברכותיו של השליח צבור לענות אמן, ולא יעיינו בספרים באמצע החזרה. [ילקוט יוסף דיני ברהמ"ז וברכות עמוד תרל].

ב כבר נתבאר לעיל שמנהג יפה הוא לומר על כל ברכה "ברוך הוא וברוך שמו" בהזכרת שם ה', ולכן על השליח צבור להמתין לקהל עד שיענו ברוך הוא וברוך שמו, ואחר כך יסיים הברכה כדי שיענו אמן. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד תרלא].

ג אולם כבר נתבאר לעיל שעל כל ברכה שיוצאים בה ידי חובה אין לענות ברוך הוא וברוך שמו, מחשש הפסק. [ומה שכתב בשו"ת מגיד תשובה שהוא הפסק לצורך הענין, הנה בכל בו מבואר שאין להתיר הפסק לכתחלה אף שהוא לצורך הענין. וכ"ה בב"י סי' קסז].

ד כשהזמן מצומצם והשליח צבור אומר תפלה אחת בקול רם, עד האל הקדוש, נכון יותר שכל הקהל יתפללו תפלת העמידה מלה במלה עם השליח צבור, וכשיגיע לקדושה יאמרו יחד כל נוסח הקדושה, וימשיכו התפלה בלחש, וזה יותר נכון ממה שיש נוהגים להמתין מלהתפלל עד לאחר שמסיים השליח צבור ברכת האל הקדוש, כדי לענות אמן אחר ברכותיו, ואחר כך מתחילים להתפלל תפלת שמונה עשרה, וכן המנהג כסברא ראשונה. [ילקו"י שם עמוד תרלא].

ה אם הוא תענית צבור, והיתה השעה דחוקה והתפללו קדושה, כשיגיע השליח צבור לברכת רפאינו יאמר שם עננו בקול רם ברכה בפני עצמה, והקהל ישמעו ויכוונו לברכתו, וימשיכו בתפלתם, וכשיגיעו לשומע תפלה יאמרו בלחש תפלת עננו, חוץ מהשליח צבור, וימשיכו התפלה עד הסוף. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד תרלא].

ו צריך אדם להתפנות מכל עסקיו כדי להתפלל מנחה, ועל כן מנעו חכמים לכל אדם לעשות כמה מלאכות הקבועות סמוך לזמן מנחה, שלא ישכח מלהתפלל. ולכן אמרו, לא ישב אדם אצל הספר להסתפר סמוך למנחה וכו'. ומכל מקום יש המקילים להסתפר אפילו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה, מאחר ויש אצל הספר מספר זוגות של מספריים, ואפילו אם ישבר הזוג לא יצטרך לחזר אחר זוג אחר. והמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף, שם עמוד תרלב].

ז אין צריך להמנע מלהסתפר בלילה, וכל שכן שאין להמנע מלהסתפר אחר חצות היום לאחר תפלת מנחה, ואפילו לדעת האר"י ז"ל אפשר להקל בזה. וכן המנהג. [שם עמוד תרלב].

ח דיינים הדנים סמוך למנחה גדולה, אינם צריכים להפסיק את הדיון כדי להתפלל מנחה גדולה. ואם רוצים לכתחלה לישב לדין כדי לגמור את הדין, ומעמידים אצלם שמש בית דין שיזכיר להם על תפלת מנחה, יש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף הלכות ברכות, עמ' תרלג].

ט מי שקראוהו לסעודת מצוה והמסובין כבר התפללו מנחה, אם יכול לכוין מתחלת התפלה ועד סופה, ביאור המלים, רשאי להתפלל יחיד כדי להשתתף עמם בסעודת מצוה. ואם אינו יכול לכוין בכל התפלה, לא יתפלל יחיד. [חסד לאלפים]. ומכל מקום מותר לאכול פירות הרבה, או פת כביצה בלבד, ומשקה, ושאר תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן מותר, אם אינו קובע עליו סעודתו. [שם עמ' תרלז. וראה בהליכות עולם א' עמו' רנד בהערה שנסתפק בדין זה].

י צריך לחנך את בניו הקטנים שיתפללו גם מנחה וערבית. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד קסב]

יא דעת מרן השלחן ערוך (סימן רלב ס"א) שאם השעה דחוקה להתפלל מנחה, הצבור יתפלל תפלת שמונה עשרה בלחש, ואחר כך השליח צבור יאמר מגן אברהם ומחיה מתים, ויענו קדושה ומסיים האל הקדוש, אם אין שהות לסיים את כל השמונה עשרה קודם צאת הכוכבים. ואמנם אין לנהוג כן, דאף שזו דעת רב האי גאון, ורב שרירא גאון, שבלי הלקט והאשכול, אין כן דעת שאר הראשונים [הרא"ש סוף ר"ה], ולדעתם אם מתפלל חלק מתפלת שמונה עשרה הוי ברכה לבטלה. ולכן ספק ברכות להקל אף נגד מרן, ואין לנהוג כן. אולם יכול להתחיל להתפלל בזמן התפלה, אף שיודע שבאמצע התפלה יעבור זמן תפלה. [וע' בספר האשכול הל' מנחה אות כה שכתב, שמנהגם לומר הביננו, וציין שהמנהג הוא שהולכים אחר ההתחלה, והדין כן גם במנחה של ער"ש].

סימן רלג – זמן תפלת מנחה

א תפלת מנחה תקנוה כנגד תמיד של בין הערביים, שזמנו חצי שעה אחר חצות היום. [משש שעות ומחצה מהיום, בשעות זמניות]. וכיון שבשאר ימות השנה [לבד מערב פסח] לא היו מקריבים קרבן התמיד אלא מתשע שעות ומחצה, לפיכך לכתחלה ראוי להתפלל מנחה קטנה, שהוא לאחר תשע שעות ומחצה מהיום. וכן הוא דעת הרמב״ם ומרן השלחן ערוך, דעדיף להתפלל מנחה קטנה. ולעולם יהא אדם זהיר וזריז בתפלת המנחה, שלא ישהה אותה, אלא מיד כשיגיע זמנה [מנחה קטנה] יתפלל [במנין]. אולם הנוהגים להתפלל מנחה גדולה מנהגם נכון על פי ההלכה, ויש להם על מה שיסמוכו, שכן מבואר בזוהר הקדוש. ועוד, שרגילים לאכול ארוחת צהרים, ואסור לאכול סעודה משהגיע זמן התפלה עד שיתפלל. ואפשר שאפילו אם הניחו שומר שיזכירם להתפלל אין זה מועיל. ולכן הרוצה לסעוד ארוחת צהרים לפני תפלת מנחה, ראוי יותר לנהוג להתפלל מנחה גדולה קודם שיאכל. ומטעם זה נהגו בישיבות הקדושות להתפלל בכל יום מנחה גדולה לפני ארוחת צהרים, והוא מנהג שיסודתו בהררי קודש, וכן ראוי לנהוג. ומכל מקום הנוהגים להקל לאכול ארוחת צהרים קודם תפלת מנחה, ומתפללים מנחה קטנה כדעת מרן, יש להם על מה שיסמוכו, מפני שמלבד שכן המנהג בהרבה מקומות להקל בזה, גם מניחים שומר שיזכירם להתפלל, וגם יש להם זמן קבוע להתפלל מנחה בכל יום. אלא שעדיף יותר בכיוצא בזה להתפלל מנחה גדולה, כדי שיוכלו לאכול סעודת צהרים בהיתר אליבא דכולי עלמא. [ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרלז. הליכו״ע ח״א עמ׳ רנג].

ב מי שאינו משיג מנין לתפלת ״מנחה קטנה״ ויש לו מנין רק לתפלת מנחה גדולה, עדיף להתפלל לכתחלה מנחה גדולה, ובצבור, מאשר להתפלל מנחה קטנה ביחיד, וכן ראוי להורות. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד תרלט. ירחון קול תורה חשון תשס״ד עמוד נז].

ג מצוה מן המובחר לכתחלה להתפלל מנחה עם החזרה מבעוד היום, קודם שקיעת השמש. ולא לאחר את תפלת מנחה עד השקיעה. וכן נראה שהיה מנהג רבינו האר״י ז״ל [להתפלל מנחה סמוך לשקיעה, ולא אחר השקיעה]. ומכל מקום אם הצבור התעכבו מלהתפלל מנחה והמתינו למנין כדי להתפלל בצבור, רשאים להתפלל גם אחר השקיעה, בתוך שלש עשרה דקות וחצי [בשעות זמניות] מהשקיעה. ומוטב להתפלל בצבור גם לאחר השקיעה, מאשר להתפלל ביחידות קודם השקיעה. שתפלה בצבור נשמעת ומתקבלת תמיד לפני הקדוש ברוך הוא. ולפיכך, מי שאינו מוצא מנין לתפלת מנחה אלא לאחר השקיעה, הנכון הוא שיתפלל עם הצבור, ולא יקדים להתפלל יחיד קודם השקיעה. והדבר ברור שאין לצבור לוותר על חזרת השליח צבור לאחר השקיעה, אלא כל עוד שהשליח צבור יכול לסיים את תפלת החזרה קודם צאת הכוכבים, יש לעשות חזרה כדין. [שם עמ׳ תרמ].

ד מותר להתחיל להתפלל מנחה בסוף זמן בין השמשות שלנו, שנמשך כשלש עשרה דקות וחצי [זמניות] אחר שקיעת השמש, ואף על פי שיודע מראש שלא יוכל לסיים תפלתו אלא לאחר בין השמשות, שאז הוא לילה, מכל מקום הואיל והתחיל בהיתר גומר והולך אפילו בלילה. ואין צריך לשער שיוכל להספיק להתפלל את רוב התפלה קודם שיעבור הזמן. אולם צבור שנתאחרו להתפלל מנחה, ואם יתפללו בלחש וחזרה לא תסתיים החזרה אלא בלילה, יש להם להתפלל בקול רם עם קדושה, כדי לסיים מנחה בתוך זמן בין השמשות. והדין כן גם במנחה של ערב שבת. [שאר״י ח״ג עמ׳ שסו, ילקו״י על הל׳ ברכות עמוד תשסד. יביע אומר ח״ז סי׳ לד, וח״י הערות על רב פעלים סימן ה׳. וזה דלא כמו שכתבנו במהדו״ק של ילקו״י הלכות ברכות עמ׳ תרמא. ועיין בספר האשכול (הל׳ מנחה אות כה) שכתב, דכיון דהוא עראי, לא איכפת לן במה שמתפלל י״ח ברכות אחר צאת הכוכבים, כל שהתחיל בהיתר. ושם הביא מנהגם שהיו מתפללין בכה״ג הבינני, אבל ציין למנהג שנהגו להתחיל שמונה עשרה לפני צאת הכוכבים, ולסיים י״ח ברכות בליל שבת. ודע שאין להביא ראיה מדברי האשכול הנז׳ דלא אזלינן בתר תחלה, ממ״ש שהש״צ אומר ברכת מגן מחיה מתים והאל הקדוש בלבד, ואמאי לא כתב שיסיים שמונה עשרה. דע״כ לא קאמר אלא בש״צ ולא ביחיד. ודו״ק היטב].

ה הדבר ברור שאין להתפלל תפלת מנחה אחר צאת הכוכבים, שהוא כרבע שעה אחר שקיעת השמש. ויש להזהיר את המתפללים אחר צאת הכוכבים שהם מברכים ברכות לבטלה, ולכן אף אם מבקשים ממנו להשלים מנין, אין לו להשלים מנין ולסייע בידם להתפלל אחר צאת הכוכבים, אלא ילך ממקום זה. וזמן צאת הכוכבים הוא כשיעור שלשת רבעי מיל לאחר השקיעה, דהיינו כשלש עשרה דקות וחצי [בדקות זמניות] אחר שקיעה החמה הנראית לעינינו. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד תרמב].

ו רשאים לומר וידוי ונפילת אפים בכל משך זמן בין השמשות, שהוא שלש עשרה דקות וחצי לאחר שקיעת החמה. [ילקו״י, דיני ברכות עמוד תרמד. וילקו״י תפלה כרך ב׳ מהדורת תשס״ד, עמוד תיא].

ז בית כנסת שמתפללים בו מנינים רבים בזה אחר זה, כמו בכותל המערבי, ונכנס שם אדם להתפלל מנחה וערבית, וקודם שהתפלל מנחה שמע מהמנין הסמוך שליח צבור שאומר ״ברכו את ה׳ המבורך״ של תפלת ערבית, יענה עם הצבור ברוך ה׳ וכו׳, ואינו חושש. שהרי רשאי להתפלל מנחה גם לאחר שענה ברכו. אולם בערב שבת, אם שמע מהצבור שאומרים ברכו, והוא עדיין לא התפלל מנחה, לא יענה עמהם ברכו, ואם ענה, לא יתפלל מנחה, אלא יתפלל ערבית של שבת שתים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד תרמה].

ח המתפללים בכותל המערבי, או בבית כנסת שיש שם מנינים רבים בזה אחר זה, ויש חסידים ואנשי מעשה שאחר שהתפללו ערבית מבעוד יום לאחר פלג המנחה, [כמנהג הספרדים], שוהים שם לשמוע קדיש וקדושה, רשאים לענות קדושה של מנחה, לאחר תפלת ערבית שלהם, בין בחול בין בשבת, ואין

לומר בזה שאחר שעשאו קודש בתפלת ערבית ליל שבת, לא יעשנו חול לענות קדושה השייכת למנחה של חול, הואיל ויש שם קדושה כזאת גם ביום השבת. וגם רשאים לענות אמן אחר חזרת המנחה. [ילקוט יוסף, על הלכות ברכות עמ׳ תרמו].

ט בית כנסת שהיו שם בימי החול רוב מנין שלא התפללו מנחה, ומבקשים לצרף אליהם לעשרה כאלה שכבר התפללו ערבית מבעוד יום, כמנהג עדות המזרח, רשאים להצטרף למנין לתפלת מנחה, ויענו אמן לקדיש ולחזרת השליח צבור, וגם יענו קדושה, אף שהתפללו ערבית. אולם בערב שבת אין ראוי לאלה שעשאוהו קודש, לאחר שהקדימו והתפללו ערבית מבעוד יום, להצטרף למנין לתפלת מנחה של חול, ולענות לקדושה של מנחה. [ילקוט יוסף, שם עמ׳ תרמז].

י מותר להתפלל מנחה במקום שהצבור התפללו קודם לכן תפלת ערבית. ואפילו יחיד רשאי להתפלל שם מנחה. ורק בערב שבת החמירו בזה הפוסקים. [ילקוט יוסף, דיני ברכות עמוד תרמז].

יא הנוסע באוטובוס או ברכבת, והגיע זמן מנחה, ואי אפשר לו להתפלל בכוונה לכל הפחות באבות, לרגל טירדתו בנסיעתו, ואין דעתו צלולה לכוין שם, ואם ימתין מלהתפלל עד שיגיע למחוז חפצו, יעבור זמן מנחה, אם הוא רגיל לכוין בתפלתו לכל הפחות בברכת אבות, רשאי למנוע עצמו מלהתפלל מנחה, ובבואו לביתו יתפלל ערבית שתים. שהרי יודע בעצמו שבתפלה הסמוכה יגיע למחוז חפצו ותסור טירדתו מעליו ויוכל לכוין כראוי. אבל אם אינו רגיל לכוין כל כך בברכת אבות, יתפלל באוטובוס או ברכבת. ולא מיבעיא היכא שהתחיל לנסוע קודם זמן תפלה, שאז רשאי להתפלל תשלומין, משום דהוה ליה אונס גמור, אלא גם אם נסע לאחר שהגיע זמן מנחה, כל שהיה סבור שיוכל להגיע למחוז חפצו קודם שיעבור זמן תפלה, או שחשב שיוכל להתפלל תוך כדי הנסיעה, ואחר כך נתברר לו שאינו כן, לא חשיב מזיד, ויש לו תשלומין. ועל הצד היותר טוב, נכון להתנות – באופן שהתחיל בנסיעתו אחר שהגיע זמן מנחה – שאם אינו חייב בתשלומין תהיה תפלתו לנדבה. וכל זה כשאינו יכול לכוין באוטובוס גם אם יתפלל בישיבה, אבל אם יכול לכוין בישיבה, עדיף להתפלל מיושב בכוונה מאשר להתפלל בעומד בלי כוונה. אבל לדחות תפלתו בכדי להתפלל מעומד אינו רשאי, שהעמידה אינה מעכבת כל כך. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד תרמח].

יב מנהגינו לומר למנצח על הגתית, קודם פרשת התמיד, ואחר כך פטום הקטורת, אשרי יושבי ביתך וכו׳. ואין מנהגינו לומר פרשת הכיור או פרשת העקידה במנחה. ולכתחלה אין לשנות מהסדר הזה, ואף יחיד המתפלל אצל האשכנזים, הנוהגים להתחיל התפלה מאשרי יושבי ביתך, נכון שיקדים מעט, כדי שיאמר קודם אשרי למנצח ופטום הקטורת כמנהגינו. ואם יש חשש שיעבור זמן תפלה, ידלג אפילו על אשרי יושבי ביתך, וישלים אמירתו אחר העמידה. ומנהגינו פשוט לומר ״עלינו לשבח״ גם אחר תפלת מנחה, ואין לשנות מהמנהג. [שם עמ׳ תרמח].

יג בנוסח עלינו לשבח מנהגינו לומר ״שלא שם חלקינו כהם וגורלנו ככל המונם״. ואין צריך לשנות מהנוסח המקובל מדורי דורות, ולומר ולא גורלינו וכו׳, שהרי תיבת לא בתחלת המשפט, חוזרת גם על ההמשך. [ירחון קול תורה תשרי תשס״ד עמוד נד].

יד אם היה אומר ״שהם משתחוים להבל וריק״ שמע קדיש או קדושה, רשאי לענות אמן, מאחר שמכוין בעניית אמן זו לקדיש או לקדושה, והמחמיר שלא לענות אמן זו היא חומרא הבאה לידי קולא לבטל עניית אמן. מיהו טוב ליזהר לכתחלה שלא יבוא לידי כך. וכמו כן במקום קללות כמו בקריאת שמע בפסוק וחרה אף ה׳ בכם, וכיוצא בזה. הא דיעבד עונה ומכוין לבו לשמים. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד תרמט].

סימן רלד – לא התפלל מנחה

א אם שכח ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים, ואומר אשרי קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה. וראה לעיל בהלכות תשלומין סימן קח. [שלחן ערוך סימן רלד].